

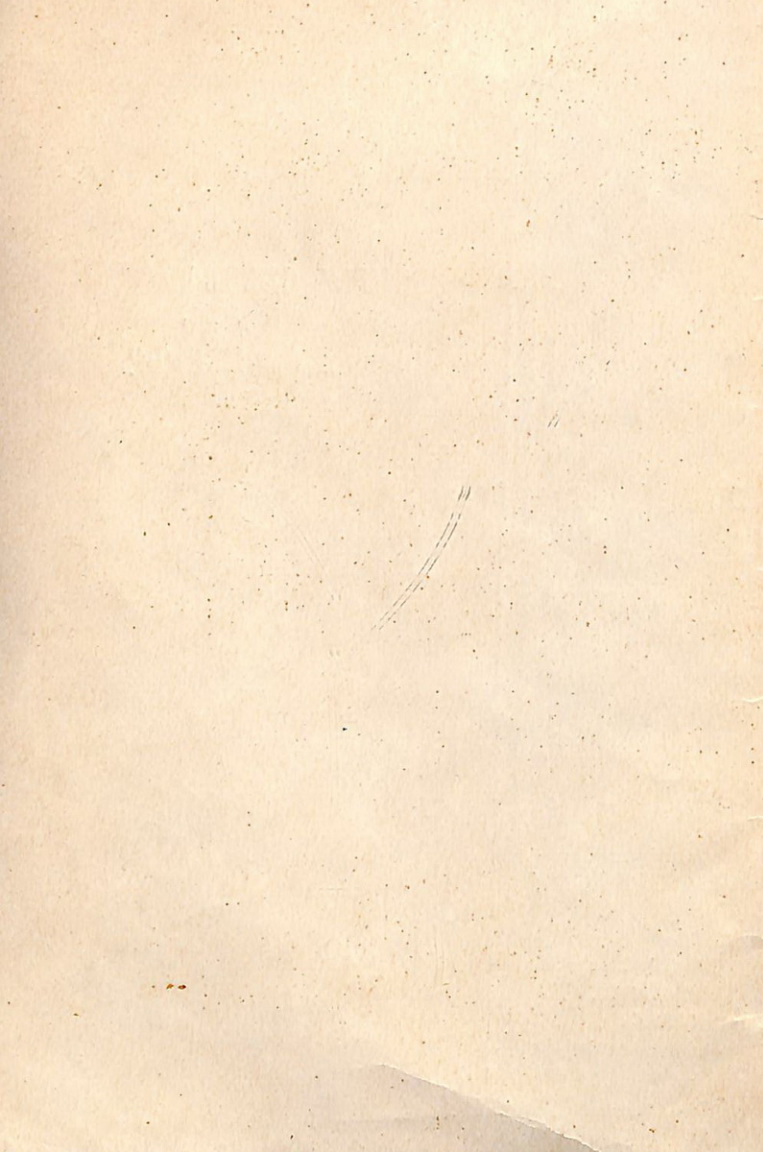
ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԴԱՐԵՀ ՎՇՏԱՍՊԻ
ԲԻՍԵԹՈՒՆՅԱՆ
ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

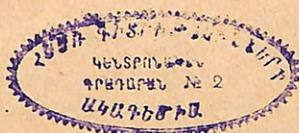
ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ
ԲԱՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ
ԱՄԹԻՈՆ
ԴԱՍԱՆՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

Ե Ր Ե Վ Ա Ն

ԳԱՐԵՀ ՎՃՏԱՍՊԻ ԲԻՍԵԹՈՒՆՅԱՆ
ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Թարգմանությունը բնագրից, առաջաբանը
և ծանոթագրությունները՝ Գ. Մ. ՆԱԼԲԱՆԴՅԱՆԻ

Обменный фонд

**БИСЕТУНСКАЯ НАДПИСЬ ДАРИЯ
ВИШТАСПА**

Перевод с подлинника, предисловие
и примечания Г. М. НАЛБАНДЯНА

(На армянском языке)

И з д а т е л ь с т в о

Ереванского государственного университета
Ереван — 1964

Հին պարսկերենի հիշատակարանները հասել են մեզ Աքեմենյան դինաստիայի թագավորների սեպագիր արձանագրություններով, որոնք ընդգրկում են 521—330 թվականների շրջանը:

Պարսկաստանի հին մայրաքաղաքներում՝ Պերսեպոլիսում, Սուզայում (Շոշ), Համադանում եղած արձանագրություններից բացի արձանագրություններ կան նաև այլ տեղերում, ժայռերի վրա, ինչպես Բիսեթունյան և Ալվանդի արձանագրությունները:

Հին պարսկական սեպագիր արձանագրություններից մեծագույնը Դարեհ Վշտասպի Բիսեթունյան արձանագրությունն է, որը փորագրված է Բիսեթուն բարձրադիր ժայռի վրա, Քերմանշահի մոտակայքում. այն իրենից ներկայացնում է ժայռերի մի վիթխարի զանգված, որը հղկված է մեծ խնամքով և վրան փորագրված է ծավալուն արձանագրություն: Արձանագրությունը բաղկացած է հսկայական 9 սյունից, որոնցից 5 սյունակը գրված է հին պարսկերենով (76 պարագրաֆ, 414 տող), 3 սյունակը՝ էլամերեն և մեկ սյունակը՝ բաբելերեն:

Այս արձանագրության ստորին տողերը մեծ չափերով աղարտված են; հատկապես վերջին սյունը, որը միայն հին պարսկերեն է և թարգմանություն չունի:

Այս մեծ արձանագրության վրա մի ուրիշ է քանդակած. արքան, որին ուղեկցում են երկու ղեկավորներ, մի ոտքը դրել է իր առջև պառկած թշնամու վրա, որը աղերսալից ձեռքերը տարածել է դեպի նա և կարծես թե ներում է խնդրում, ետևից մոտենում են 9 հոգի՝ շղթաչած, որոնք իրար հետ կապված են երկար պարանով, որ փաթաթված է նրանց վզին:

Բոլորի վրա ճախրում է, ղեմքով դեպի թագավորը դարձած վերին մեծը՝ Ահրամազդը՝ ճաճանչավոր զգեստներով:

Ահրամազդը իր ձեռքին բռնել է մի օղակ, որը հանդիսանում է իշխանության խորհրդանիշը: Նա կարծես իր ներկայությամբ հաստատում է Դարեհի գործունեության ճշմարտությունը, որն այդ հրովարտակում հենվում է նրա վրա, հաստատելով, որ այն, ինչ արել է ինքը, կատարված է Ահրամազդի կամքով:

Համառոտ հավելվածներից իմացվում է, որ այդ ֆիգուրաները ապստամբներ են, որոնց նվաճման մասին պատմվում է գլխավոր արձանագրության մեջ: Համաձայն այդ հավելվածներից մեկի՝ Դարեհի ոտքերի տակ պառկած անձնավորությունը Մոգ Գառնապտան է, որ ստում էր, պսելով՝ «Ծա Բարդիան եմ, Կյուրոսի որդին. ես արքա եմ»:

Պարսկական արձանագրությունները հայտնի էին հին հույներին, որոնցից Հերոդոտը, Դիոդորոսը, Ստրաբոնը և այլք հիշատակում են այդ արձանագրությունները:

Հին ժամանակներից պարսկական սեպագրերի մասին հղել են տարբեր կարծիքներ: Օրինակ՝ հույն պատմիչ Դիոդորոսը Բիսեթունյան արձանագրության մասին գրում է; որ այն պատկանում է Շամիրամ Թագուհուն: Նա Դարեհին շփոթում է Շամիրամի հետ, իսկ արձանագրության մեջ պատկերված 11 հոգուն (որոնցից երկուսը Դարեհի սպասավորներն են, իսկ 9-ը ապստամբները) համարում է Թագուհու զորախումբը:

Եվրոպայում պարսկական սեպագրությունները հայտնի դարձան մոտ 16-րդ դարում:

Պարսկական հնագույն սեպագրերից գիտնականներն առաջին անգամ ուսումնասիրել են Թախթե Զամշիդի (Պերսեպոլիսի) արձանագրությունները: Չնայած այն բանին, որ Բիսեթունյան արձանագրությունները եղած արձանագրություններից մեծագույնն են, սակայն նրանց՝ բարձրագույն հսկայական ժայռի զագաթին փորագրված լինելու հանգամանքը երկար ժամանակ հնարավորություն չի տվել ձեռնամուխ լինելու դրանց ուսումնասիրությանը: Նույնիսկ այսօր էլ, գիտության և տեխնիկայի զարգացման պայմաններում, նրանց ընթերցումը կապված է որոշ դժվարությունների հետ:

Բիսեթունյան արձանագրությունները առաջին անգամ

1836 թ. պատճենվել են Հենրի Ռաուլինսոնի (Henry Rawlinson) կողմից: Անգլիական բանակի սպա Ռաուլինսոնը 1833 թ. որպես զինվորական խորհրդական գործուղվում է Իրան:

1835 թ. նա պատճենում է նախ Համադանի Ալվանդ լեռան լանջին գտնված արձանագրությունը, իսկ 1835—1837 թ. թ. պատճենում ու թարգմանում է նաև Բիսեթունյան արձանագրության մի մասը: Սակայն շուտով նա նոր նշանակում ստանալով մեկնում է Պարսկաստանից և միայն 1844 թվականին կրկին վերադառնալով Քերմանշահ՝ շարունակում է իր սկսած գծավորին գործը:

Ռաուլինսոնը արձանագրության պատճենման մի մասը կատարում է անձամբ, ժայռի գագաթից պարանով կախ ընկած, մի մասն էլ ի քուրդ հրեխայի միջոցով, որը նույնպես պարանով կապված, ժայռի գագաթից ցած իջեցնելով, Ռաուլինսոնի ցուցումով թուղթը սեպանիշներին սեղմելով կատարում է պատճենահանումը:

1846—1847 թ. թ. Ռաուլինսոնին հաջողվում է հրատարակել Բիսեթունյան արձանագրության իր կողմից պատճենված, վերծանված ու թարգմանված ամբողջական տեքստը:

Ռաուլինսոնից հետո Բիսեթունյան արձանագրություններով զբաղվեցին և նրա ընթերցման ու թարգմանության մեջ ճշտումներ մտցրեցին մի շարք գիտնականներ, որոնցից հիշատակության արժանի են հատկապես Վիլյամ Ջակսոնը, Կինգը և Տոմպսոնը, Տոլմանը, Վեյսբախը, Կամերոնը և Կենտը:

Բիսեթունյան արձանագրությունից առանձին հատվածներ առաջին անգամ ուսուսերեն լեզվով թարգմանել է ակադ. Կ. Գ. Ջալեմանը:

Արձանագրության լրիվ տեքստը թարգմանել են Ա. Ա. Ֆրեյմանը, ինչպես նաև Վ. Ի. Աբաևը:

Հին պարսկական արձանագրությունները ունեն պատմական մեծ արժեք: Նախ նրանց շնորհիվ մենք տեղեկություններ ենք ստանում Իրանի նախնական պատմության մասին բուն աղբյուրից: Այդ արձանագրությունների տված տեղեկությունները ամենահավաստի են, քանի որ նրանք փո-

րագրված լինելով ժայռերի վրա, ոչ մի նորամուծության չեն հնթարկվել և մեզ հասել են անաղարտ ձևով:

Այդ արձանագրությունների շնորհիվ մենք զանազան տեղեկություններ ենք ստանում նաև հարևան ժողովուրդների պատմության մասին: Ընդլայնվում են նաև մեր աշխարհագրական ու դիցաբանական գիտելիքները:

Ինչպես հայտնի է, հայ և պարսիկ ժողովուրդները փոխհարաբերության մեջ են մտել իրենց պատմական կյանքի հենց արշալույսին: Այս փոխհարաբերությունների մասին առաջին հավաստի տեղեկություններին մենք ծանոթանում ենք Դարեհի թողած, հենց Բիսեթունյան ընդարձակ արձանագրության շնորհիվ, որը հայ ժողովրդի հնագույն պատմության կարևորագույն աղբյուրներից մեկն է:

Բիսեթունյան արձանագրության արմեններին վերաբերող մասը (վեց պարագրաֆ) հայերեն թարգմանել է Կ. Բասմաջյանը¹, որը և ամբողջությամբ մեջ է բերված Հ. Մանանդյանի «Քննական տեսություն հայ ժողովրդի պատմության» Ա հատորում:

Նկատի ունենալով նշված արձանագրության մյուս հատվածների կարևորությունն ու նրանց հայերեն թարգմանության բացակայությունը, որոշեցինք հայերեն թարգմանել ամբողջ արձանագրությունը:

Թարգմանությունը կատարել ենք բնագրից: Թարգմանության ժամանակ աշխատել ենք, ըստ հնարավորին, բնագիրն արտահայտել ճիշտ, պահպանելով նրա ոճն ու կոլորիտը: Անձնական անունները բերել ենք հին պարսկերենի արտասանությամբ, բացառությամբ մի քանիսի, այն է՝ Ահրամազդ, Դահհ, Աքեմենյան, Կամբիս:

Աշխարհագրական և էթնիկական անվանումները բերված են սովորական հանրահայտ ձևով, իսկ հազվագեպ հանդիպողները՝ հին պարսկերենի հնչմամբ, տալով նրանց համապատասխան բացատրությունը տողատակում:

¹ Տե՛ս Կ. Բասմաջյան, «Դարեհի արշալանքն ի հայս» բանասեր, հատ. Ա, Պարիս, 1899:

§ 1

Ես (եմ) Դարեհը, մեծ արքան, արքաների արքան, Փարսի՝ արքան, երկրների թագավորը, Վշտասպի որդին, Աքեմենյան Արշամի թոռը:

§ 2

Դարեհ թագավորն ասում է.— Իմ հայրը Վշտասպն է, Վշտասպի հայրը՝ Արշամը, Արշամի հայրը՝ Արշարամենն, Արշարամենի հայրը՝ Չիշփիշը, Չիշփիշի հայրը՝ Աքեմենը:

§ 3

Դարեհ թագավորն ասում է.— Այն բանի համար ենք մենք կոչվում Աքեմենյան, որ վաղուց ի վեր ճանաչված ենք, վաղուց ի վեր մեր սերունդը թագավորական սերունդ է:

§ 4

Դարեհ թագավորն ասում է.— Ութ հոգի իմ տոհմից անցյալում թագավորել են, ես եմ իններորդը. ինը հոգի հաջորդաբար թագավոր ենք:

§ 5

Դարեհ թագավորն ասում է.— Շնորհիվ Ահրամազդի² ես թագավոր եմ. Ահրամազդը ինձ թագավորութուն շնորհեց:

§ 6

Դարեհ թագավորն ասում է.— Սրանք են այն երկրները, որ իմ հպատակը եղան, Ահրամազդի շնորհիվ ես նրանց թա-

¹ Պարսկաստան:

² Իրանական պանթեոնի գլխավոր աստվածը:

գավորն եմ. Փարս, Խուզիան, Բաբելոն, Ասուրեստան, Արաբիա, Մուղրա¹. այն երկրները, որ ծովում են, Սպարդա², Հունաստան, Միդիա, Արմինա, Կապադովկիա, Պարթևաստան, Ջրանկա³, Հարուփա⁴, Խորեզմ Բակտրիա, Սողդ, Գանդարա⁵, Մագաոտան (Սկյութիա), Սատագուշ⁶, Արախոզիա (Հարփաթ)⁷, Մակա⁸ բոլորը միասին 23 երկիր:

§ 7

Դարեհ թագավորն ասում է.— Սրանք են այն երկրները, որ հպատակվեցին ինձ, Ահրամազդդի շնորհիվ իմ ծառաներն էին, ինձ բաժ (հարկ) էին բերում, այն ինչ (որ) ինձնից ասվում էր գիշերը կամ ցերեկը, (ներանք) այն էին կատարում:

§ 8

Դարեհ թագավորն ասում է.— Այս երկրների մեջ այն Ջարգուն, որը բարեկամ էր, նրան լավ հարգեցի, նրան, որ թշնամի էր, խիստ պատժեցի: Ահրամազդդի շնորհիվ սրանք են այն երկրները, որոնցում իմ հրամանները կատարեցին: Ինչ որ իմ կողմից ասվում էր նրանց այն էին անում:

§ 9

Դարեհ թագավորն ասում է.— Ահրամազդդն ինձ այս թագավորությունը շնորհեց, Ահրամազդդն ինձ օգնեց, մինչև այս թագավորությանը տիրացա, Ահրամազդդի շնորհիվ այս թագավորությունը ունեմ:

¹ Եգիպտոս:

² Սաբդիա, Մափորդ:

³ Ժամանակակից Սիստանը:

⁴ Ժամանակակից Հերաթը:

⁵ Ղազնև:

⁶ Բաբելոն:

⁷ Ղանդահար:

⁸ Ժամանակակից Մուղրան—Պարսկաստանի և Բելուջիստանի համակային մասը, Հնդկական օվկիանոսի մոտ:

§ 10

Դարեհ թագավորն ասում է.— Այս է իմ արածը, այն բանից հետո, երբ ես թագավոր դարձա: Մեր սերնդից Կյուրոսի որդի Կամբիս անունով մեկը թագավոր էր, այն Կամբիսին Բարդիյա անունով մի եղբայր կար, Կամբիսի հետ մի հորից ու մի մորից: Հետո Կամբիսը Բարդիյային սպանեց: Երբ Կամբիսը Բարդիյային սպանեց, ժողովուրդը տեղյակ չէր, որ Բարդիյան սպանվել է, հետո Կամբիսը Մուգրայ գնաց: Երբ Կամբիսը Մուգրայ գնաց, ժողովուրդը թշնամացավ. ուստի սուտը երկրում շատ տարածվեց, թե՛ Փարսում, թե՛ Մեդիայում և թե՛ ուրիշ երկրներում:

§ 11

Դարեհ թագավորն ասում է.— Հետո կար մի մարդ մոգ, Գառմատա անունով, նա Փայիշիահովարդիայում ապստամբեց. Արաւկադրիշ անունով մի սար կա՝ այնտեղից. Վիյախնա ամսի 14-ն էր¹, երբ ապստամբեց. նա ժողովրդին այսպես խաբեց. «Ես Բարդիյան հմ՝ Կյուրոսի որդին, Կամբիսի եղբայրը»: Ուստի ամբողջ ժողովուրդը ըմբոստացավ, Կամբիսից դեպի նրա կողմը գնացին և՛ Փարսան, և՛ Մեդիան, և՛ այլ երկրներ նա խլեց: Գարմապադա ամսի 9-ն էր², երբ այսպես թագավորութունը վերցրեց (խլեց): Հետո Կամբիսը ինքնասպանությամբ մեռավ:

§ 12

Դարեհ թագավորն ասում է.— Այս թագավորութունը, որ Գառմատա մոգը Կամբիսից վերցրեց, վաղուց ի վեր մեր սերունդինն էր, հետո Գառմատա մոգը Կամբիսից խլեց և՛ Փարսը, և Մեդիան, և՛ այլ երկրներ. նա (սրանք) յուրացրեց և իր անձնականը դարձրեց. նա թագավոր դարձավ:

¹ Մարտ ամիս, 522 մ. թ. ա. Այս և հետագա թվականները բերվում են ըստ Կյոնիգի:

² Ապրիլ ամիս, 522 մ. թ. ա.:

Դարեհ թափավորն ասում է.— Չկար մի մարդ ո՛չ փարսեցի, ո՛չ մեղացի, ոչ մեր սերնդից որևէ մեկը, որ այն Գառմատա մոզից իշխանությունը կարողանար վերցնել: Ժողովուրդը նրա բռնությունից վախենում էր: Նա սպանեց շատ ժողովուրդներ, որոնք հնուց (անցյալում) Բարդիային էին ճանաչում: Այն բանի համար էր ժողովրդին սպանում, որ «չլինի թե ինձ ճանաչեն, որ ես Բարդիան չեմ՝ Կյուրոսի որդին»։ որևէ մեկը հանդգնություն չուներ որևէ բան Գառմատա մոզի հասցեին (վերաբերյալ) ասելու, մինչև որ ես հասա: Ես Ահրամազդին օգնության կանչեցի: Ահրամազդն ինձ օգնեց. Բագայադիշ ամսի 10-ն էր¹: Հետո մի քանի մարդով սպանեցի այն Գառմատա մոզին և այն մարդկանց, որոնք նրա առաջին բարեկամներն էին: Նիսայա գավառում Սիկայավատիշ անունով բերդ կա, այնտեղ նրան սպանեցի, նրա թագավորությունը ես վերցրի: Ահրամազդի շնորհիվ ես թագավոր դարձա: Ահրամազդն ինձ թագավորություն շնորհեց:

§ 14

Դարեհ թագավորն ասում է.— Թագավորությունը, որ մեր սերնդից վերցված էր, այն ես վերականգնեցի (իր տեղը դրեցի), ես նրա թագավորական գահը ամրապնդեցի, ինչպես անցյալում էր, այնպես էլ արեցի: Այն տաճարները, որ Գառմատա մոզը ավերեց, ես վերականգնեցի, ժողովրդի արոտավայրը, կալվածքը, ունեցվածքը և ամեն ինչ, որ Գառմատա մոզը վերցրել էր (հետ վերցրեցի), ես ժողովրդին իր տեղը ամրացրի թե՛ մեղացիներին, թե՛ այլ երկրների (ժողովրդի): Ինչպես անցյալում, այնպես ես ինչ որ վերցված էր, ետ բերեցի. Ահրամազդի շնորհիվ ես այս (գործերը) արեցի. ես ջանացի Ահրամազդի շնորհիվ, որպեսզի Գառմատա մոզը չվերցնի թագավորական գերդաստանը, որը մերն է:

¹ Սեպտեմբեր ամիս, 522 թ. թ. ա. :

§ 15

Դարեհ թագավորն ասում է.— Այս է իմ արածը, այն բանից հետո, երբ թագավոր դարձա:

§ 16

Դարեհ թագավորն ասում է.— Երբ որ (այն ժամանակ, երբ) Գառմատա մոզին սպանեցի, հետո Աթրինա անունով մի մարդ՝ Ուլադարամայի որդին, խուզեստանում ապստամբեց, ժողովրդին աշապես ասաց. «Ես խուզեստանի թագավորն եմ», ուստի խուզեստանցիները ապստամբեցին և դեպի այն Աթրինան գնացին: Նա խուզեստանում թագավոր դարձավ. և մեկ բարեկրնացի մարդ Նադինտաբիր անունով, Աինիրայի որդին, Բաբելոնում ապստամբեց, ժողովրդին աշապես սուտ ասաց.— «Ես Նաբուկոդրաշարան եմ, որդին Նաբունաչիտայի», ուստի Բաբելոնի ժողովուրդը բոլորը դեպի այն Նադինտաբիրի (կողմը) անցավ: Բաբելոնը ապստամբեց, Բաբելոնի թագավորութունը նա վերցրեց:

§ 17

Դարեհ թագավորն ասում է.— Հետո ես մեկնեցի խուզեստան, այն Աթրինան կապված ինձ մոտ բերվեց (և) ես նրան պալանեցի:

§ 18

Դարեհ թագավորն ասում է.— Հետո ես Բաբելոն գնացի, դեպի այն Նադինտաբիրը, որը իրեն Նաբուկոդրաշարա էր կոչում. Նադինտաբիրի բանակը Տիգրիսը (իր ձեռքում) ուներ, այնտեղ կանգնած էր, և նա ուներ նավեր: Հետո ես բանակը տիկերի վրա դրեցի, մյուսներին ձիով դուրս տարա. Ահրամազդն ինձ օգնեց: Ահրամազդի շնորհիվ Տիգրիսն անցա. այնտեղ Նադինտաբիրի բանակը բավականին ջարդեցի: Աթրիադիա ամսի 26-ն էր¹, երբ ճակատամարտը տեղի ունեցավ:

¹ 13 դեկտեմբերի 522 մ. թ. ա.:

§ 19

Դարեհ թագավորն ասում է.— Հետո ես Բաբելոն մեկնեցի: Դեռ Բաբելոնին չէի հասել, Զազանա անունով քաղաքում Ուֆրատովայի՝ վրա (երկայնությամբ), այնտեղ այն Նադինտաբիրը, որ իրեն Նաբուկոդոնոսարա էր կոչում, բանակով ճակատամարտի իմ դեմ եկավ. հետո ճակատամարտ տվեցինք. Ահրամազդն ինձ օգնեց, շնորհիվ Ահրամազդի Նադինտաբիրի բանակից բավականին սպանեցի, մյուսները ջուրը նետվեցին, և ջուրը նրանց տարավ. Անամակա ամսի 2-ն էր²: երբ ճակատամարտը տեղի ունեցավ:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՍՅՈՒՆԱԿ

§ 20

Դարեհ թագավորն ասում է.— Հետո Նադինտաբիրը սակավաթիվ հեծյալներով դիմեց փախուստի և հասավ Բաբելոն: Ուստի ե՛ս ուղևորվեցի Բաբելոն: Ահրամազդի շնորհիվ ես թե՛ Բաբելոնը գրավեցի, և թե՛ Նադինտաբիրին գերեցի: Այնուհետև այն Նադինտաբիրին Բաբելոնում սպանեցի:

§ 21

Դարեհ թագավորն ասում է.— Իմ՝ Բաբելոնում գտնված ժամանակ իմ դեմ ապստամբեցին հետևյալ երկրները՝ Փարսը, Խուզեստանը, Մեդիան, Ասորեստանը, Եգիպտոսը, Մարգիանան³, Սաթագուշը⁴, Սկյութիան:

§ 22

Դարեհ թագավորն ասում է.— Մի մարդ Մարտիյա անունով, Չինչիխրայի որդին, Քուզանակա անունով քաղաք կա Փարսում: Նա (Մարտիյան) տիրում էր այնտեղը: Նա Խուզես-

¹ Եփրատ գետը:

² 18 դեկտեմբերի 522 մ. թ. ա.:

³ Մերդ:

⁴ Փենջար:

տանում ըմբոստացավ. Ժողովրդին այսպես ասաց. «Ես իմանիշն եմ, հուզեստանի թագավորը»:

§ 23

Դարեհ թագավորն ասում է.— Այն ժամանակ ես հուզեստանի հետ հաշտության մեջ էի: հուզեստանցիները ինձնից վախեցան, այն Մարտիային բռնեցին, այն որ նրանց գերադույնն էր, նրան սպանեցին:

§ 24

Դարեհ թագավորն ասում է.— Մի մարդ Ֆրավարտիշ անունով, Մեդացի, Մեդիայում ապստամբեց: Ժողովրդին այսպես ասաց. «Ես հշաթրիտան եմ, Հուվախշաթրիայի՝ սերնդից: Հետո Մեդական բանակը, որ արքունիքում էր, ապստամբեց իմ դեմ և անցավ այն Ֆրավարտիշի կողմը: Նա Մեդիայում թագավոր դարձավ:

§ 25

Դարեհ թագավորն ասում է.— Փարսի և Մեդիայի բանակը, որը ինձ հետ էր, սակավաթիվ էր: Հետո ես բանակը ուղարկեցի, Վիդարնա անունով Փարսեցի իմ ծառային նրանց վրա հրամանատար կարգեցի և այսպես նրանց պատվիրեցի. «Գնացե՛ք, ջախջախեցե՛ք այն մեդական բանակը, որը իրեն իմը չի ճանաչում»: Հետո այն Վիդարնան բանակի հետ մեկնեց: Երբ Մեդիա հասավ, Մարուշ անունով քաղաք կա Մեդիայում, այնտեղ նա Մեդացիներին ճակատամարտ տվեց: Նա ով մեդացիների գերագույնն էր, գերվեց: Ահրամազդը ինձ օգնեց. շնորհիվ Ահրամազդի իմ բանակը շատ մարդ կոտորեց ապստամբ բանակից: Անամակա ամսի 27-ն էր¹, երբ ճակատամարտը տեղի ունեցավ: Դրանից հետո իմ բանակը

¹ Կիսկար:

² 12 հունվարի 522 թ. ա.:

ինձ սպասեց Մեղիայում Կոմպարա կոչվող վայրում, մինչև որ ես հասա Մեղիա:

§ 26

Դարեհ թագավորն ասում է.— Դադարշիշ անունով հայ իմ ծառային¹ ես ուղարկեցի Արմինա²: Այսպես նրան պատվիրեցի «Գնա՛ և ջախջախի՛ր այդ ապստամբ բանակը, որը ինձ չի հպատակվում»: Հետո Դադարշիշը գնաց: Երբ նա հասավ Արմինա, ապստամբները հավաքվեցին և դուրս ելան Դադարշիշի դեմ (նրան) ճակատամարտ տալու համար: Արմինայի մեջ Զուղա անունով մի ավան կա, ճակատամարտը տեղի ունեցավ այնտեղ: Ահրամազդն ինձ օգնեց: Շնորհիվ Ահրամազդի իմ բանակը բավական մարդ սպանեց ապստամբ բանակից: Թուրավահարա ամսի 8-ն էր³, երբ այսպես ճակատամարտը տեղի ունեցավ:

§ 27

Դարեհ թագավորն ասում է.— Երկրորդ անգամ ապստամբները հավաքվեցին և նորից դուրս ելան Դադարշիշի դեմ ճակատամարտելու: Տիգրա անունով մի բերդ կա Արմինայում. ճակատամարտը տեղի ունեցավ այնտեղ: Ահրամազդն ինձ օգնեց, Ահրամազդի շնորհիվ իմ բանակը այն ապստամբ բանակից բավական մարդ սպանեց: Թուրավահարա ամսի 18-ն էր⁴, երբ ճակատամարտը տեղի ունեցավ:

§ 28

Դարեհ թագավորն ասում է.— Երրորդ անգամ ապստամբները հավաքվեցին և նորից դուրս ելան Դադարշիշի դեմ ճակատամարտի: Ուլամա անունով մի բերդ կա Արմինայում.

¹ Ստորագրյալ:

² Հայաստան:

³ 21 մայիսի 521 մ. թ. ա.:

⁴ 31 մայիսի 521 մ. թ. ա.:

ճակատամարտը տեղի ունեցավ այնտեղ. Ահրամազդն ինձ օգնեց: Ահրամազդի շնորհիվ իմ բանակը այն ապստամբ բանակից բավական մարդ սպանեց: Թախարչիշ ամսի 9-ն էր¹, երբ ճակատամարտը տեղի ունեցավ: Հետո Դադարչիշը մնաց Արմինայում, մինչև ես հասա Մեդիա:

§ 29

Դարեհ թագավորն ասում է.— Այնուհետև Վառմիսա անունով պարսիկ իմ ծառային ես ուղարկեցի Արմինա, (և) այսպես նրան պատվիրեցի. «Գնա՛, ջախջախի՛ր այն ապստամբ բանակը, որն իրեն իմը չի ճանաչում»: Ուստի Վառմիսան գնաց: Երբ նա հասավ Արմինա, ապստամբները հավաքվեցին և դուրս ելան Վառմիսայի դեմ ճակատամարտի: Ասուրեստանում Իզարա անունով մի վայր կա: Ճակատամարտը տեղի ունեցավ այնտեղ: Ահրամազդի շնորհիվ իմ բանակը այն ապստամբ բանակից բավականին մարդ սպանեց: Անամակա ամսի 15-ն էր², երբ ճակատամարտը տեղի ունեցավ:

§ 30

Դարեհ թագավորն ասում է.— Ապստամբները երկրորդ անգամ հավաքվեցին (և) դուրս ելան Վառմիսայի դեմ ճակատամարտի: Արմինայում Առտիարա անունով մի զավառ կա, այնտեղ նրանք ճակատամարտ տվեցին: Ահրամազդն ինձ օգնեց. Ահրամազդի շնորհիվ իմ բանակը այն ապստամբ բանակից բավականին մարդ սպանեց: Թարովահան³ ամսի վերջն էր, երբ ճակատամարտը տեղի ունեցավ: Հետո Վառմիսան մնաց Արմինայում, մինչև ես հասա Մեդիա:

¹ 12 հունիսի 521 մ. թ. ա.:

² 31 դեկտեմբերի 522 մ. թ. ա.:

³ Հունիս, 521 մ. թ. ա.:

Դարեհ թագավորն ասում է.— Հետո ես դուրս եկա Բաբելոնից և ուղևորվեցի Մեդիա: Երբ ես ժամանեցի Մեդիա, մի քաղաք կա Մեդիայում Կունդուրուշ անունով, այնտեղ այն Ֆրավարտիշը, որը իրեն Մեդիայի թագավոր էր կոչում, բանակով առաջ շարժվեց իմ դեմ ճակատամարտելու: Ապա մենք ճակատամարտ տվեցինք: Ահրամազդն ինձ օգնեց. Ահրամազդի շնորհիվ Ֆրավարտիշի բանակից ես բավական մարդ սպանեցի: Ադուխանիշ ամսի 25-ն էր¹, երբ ճակատամարտը տեղի ունեցավ:

§ 32

Դարեհ թագավորն ասում է.— Հետո այն Ֆրավարտիշը սակավաթիվ հեծյալներով փախավ և ընթացքն ուղղեց (դեպի) Ռագա² կոչվող վայրը Մեդիայում: Այն ժամանակ ես բանակը նրա ետևից ուղարկեցի: Ֆրավարտիշը գերվեց և ինձ մոտ բերվեց: Ես նրա թե՛ քիթը, երկու ալանջները, լեզուն կտրեցի, և թե՛ նրա աչքը հանեցի. նրան իմ դարբասի մոտ շղթայված պահեցին (և) ամբողջ ժողովուրդը նրան տեսավ, որից հետո Հագմաթանայում³ նրան ցից հանեցի. ինչպես նաև այն մարդկանց, որոնք նրա ամենամեծավորներն էին, նրանց Հագմաթանայում մի բերդի մեջ կախեցի:

§ 33

Դարեհ թագավորն ասում է.— Չիսսանթախմա անունով մի մարդ, Ասագարթից, իմ դեմ ապստամբեց. ժողովրդին այսպես ասաց. «Ես Ասագարթիայի թագավորն եմ, Հովախշաթրիայի⁴ սերնդից»: Հետո ես Փարսի և մեդական բանակը ուղարկեցի. Թախմասպաթա անունով մի մեդացու, իմ ծառա-

¹ 7 մայիսի 521 մ. թ. ա.:

² Ժամանակակից ռեյը:

³ Համադան, Էքբաթան:

⁴ Կիսկասար:

յին (հպատակին) նրանց (վրա) հրամանատար կարգեցի (և) այսպես նրանց ասացի. «Գնացեք և ապստամբ բանակը, որ իրեն իմը չի ճանաչում, ջարդեցե՛ք»։ Ուստի Թախմասպադան բանակով գնաց և պատերազմեց Չիսսանթախմայի դեմ։ Ահրամազդն ինձ օգնեց։ Ահրամազդի շնորհիվ իմ բանակը այն ապստամբ բանակը ջախջախեց, Չիսսանթախմային բռնեց և ինձ մոտ բերեց։ Հետո ես նրա թե՛ քիթը, թե՛ երկու ականջները կտրեցի, ինչպես նաև նրա աչքը հանեցի։ Նրան իմ դարբասի մոտ շղթայված պահեցին, և ամբողջ ժողովուրդը նրան տեսավ։ Հետո ես նրան Արբելում¹ ցից հանեցի։

§ 34

Դարեհ թագավորն ասում է.— Այս է իմ կատարածը Մեղիայում։

§ 35

Դարեհ թագավորն ասում է.— Պարթևն ու Վարկանան² իմ դեմ ապստամբեցին և հարեցին Ֆրավարտիշին։ Իմ հայրը՝ Վշտասպը, Պարթևատանում էր։ Ժողովուրդը նրան լքեց (և) ըմբոստացավ։ Այն ժամանակ Վշտասպը իրեն հավատարիմ (մնացած) բանակի հետ դուրս ելավ, Վիշպաուազատիշ բաղաբ կա Պարթևատանում, այնտեղ ճակատամարտի պարթևների դեմ։ Ահրամազդն ինձ օգնեց. Ահրամազդի շնորհիվ Վըշտասպի բանակը ապստամբ բանակից բավական մարդ սպանեց։ Վիշպանա ամսի 22-ն էր³, երբ ճակատամարտը տեղի ունեցավ։

ԵՐՐՈՐԴ ՍՅՈՒՆԱԿ

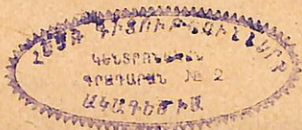
§ 36

Դարեհ թագավորն ասում է.— Ապա ես Ռագայից Վըշտասպի մոտ ուղարկեցի Փարսի բանակը. հենց որ այն բա-

¹ Քաղաք է արեելյան Ասուրեստանում (ժամանակակից Էրբիլ)։

² Վրկան, Նոր պարսիկերեն, Գորգան։

³ 8 մարտի 521 մ. թ. ա.։

նակը Վշտասպի մոտ հասավ, Վշտասպը այն բանակը վերցրեց և առաջ շարժվեց Պատիգրաբանա կոչվող մի քաղաք կա Պարթևստանում. այնտեղ նա ապստամբների դեմ ճակատամարտ տվեց: Ահրամազդն ինձ օգնեց: Ահրամազդի շնորհիվ Վշտասպը այն ապստամբ բանակից բավական մարդ սպանեց: Գարմապադա ամսի 1-ն էր¹, երբ ճակատամարտը տեղի ունեցավ:

§ 37

Դարեհ թագավորն ասում է.— Այնուհետև երկիրը դարձավ իմը: Այս է իմ կատարածը Պարթևստանում:

§ 38

Դարեհ թագավորն ասում է.— Մարգիանա² անունով մի երկիր կա, այն իմ դեմ ապստամբեց: Ֆրադա անունով մի մարդ՝ Մարգիանցի, նրան հռչակեցին իրենց գերագույն (ղեկավար): Ապա ես Դադարշիշ անունով մի փարսեցի, իմ ծառային Բակտրիայի սատրապին դեպի նա ուղարկեցի (և) այսպես պատվիրեցի. «Գնա և ջախջախի այդ ապստամբ զորքը, որ ինձ չի հպատակվում»: Ապա Դադարշիշը բանակով առաջ ընթացավ և Մարգիանցիներին ճակատամարտ տվեց: Ահրամազդն ինձ օգնեց: Ահրամազդի շնորհիվ իմ բանակը այն ապստամբ բանակից բավական մարդ սպանեց: Ասսիյադիյա ամսի 23-ն էր³, երբ ճակատամարտը տեղի ունեցավ:

§ 39

Դարեհ թագավորն ասում է.— Այնուհետև երկիրը դարձավ իմը: Այս է իմ կատարածը Բակտրիայում:

¹ 12 հուլիսի 521 թ. թ. ա.:

² Մերվ (Միջին Ասիայում):

³ 10 դեկտեմբերի 521 թ. թ. ա.:

Դարեհ թագավորն ասում է.—Վահյազդատա անունով մի մարդ, որը գտնվում էր Յուդիայի Թարավա քաղաքում, Փարսում: Նա երկրորդ անձն էր, որ ապստամբեց Փարսում: Ժողովրդին այսպես ասաց. «Ես Բարդիյան եմ Կյուրոսի յորդին»: Այդ ժամանակ Փարսի բանակը, որը մայրաքաղաքում էր, հրաժարվեց հավատարմութունից (դավաճանեց) իմ դեմ ապրստամբեց և այն Վահյազդատայի կողմն անցավ: Նա Փարսում թագավոր դարձավ:

§ 41

Դարեհ թագավորն ասում է.—Հետո ես ուղարկեցի ինձ հետ եղած Փարսի և մեդական բանակը: Արտավարդիյա անունով մի փարսեցի, իմ ծառային նրանց վրա հրամանատար կարգեցի: Փարսի մի այլ բանակ ինձ հետ Մեդիա դնաց: Հետո Արտավարդիյան բանակով առաջ ընթացավ դեպի Փարս: Հետո որ հասավ Փարս Ռախա անունով քաղաքը, որ է՝ Փարսում այնտեղ այն Վահյազդատան, որը իրեն Բարդիյա էր կոչում բանակով դուրս ելավ Արտավարդիյայի դեմ կռվելու: Հետո նրանք ճակատամարտ տվեցին: Ահրամազդն ինձ օգնեց: Ահրամազդի շնորհիվ իմ բանակը Վահյազդատայի բանակից բավական մարդ սպանեց: Թուրավահարա ամսի 12-ն էր¹, երբ ճակատամարտը տեղի ունեցավ:

§ 42

Դարեհ թագավորն ասում է.—Հետո այն Վահյազդատան սակավաթիվ հեծյալներով փախավ Փիշիյավադա: Այնտեղից նա մի բանակ վերցրեց (և) նորից ելավ Արտավարդիյայի դեմ պատերազմելու: Փարզա անունով մի սարկա, ճակատամարտը այնտեղ տեղի ունեցավ: Ահրամազդն ինձ օգնեց, Ահրամազդի շնորհիվ իմ բանակը Վահյազդատայի բանակից բավական մարդ սպանեց: Գարմապադա ամսի

¹ 25 մայիսի 521 մ. թ. ա.:

5-ն¹ էր, երբ ճակատամարտը տեղի ունեցավ: Նա թե վահ-
յազդատային, և թե այն մարդկանց, որոնք նրա ամենամեր-
ձավորներն (համհարզներ) էին բռնեց:

§ 43

Դարեհ թագավորն ասում է.— Հետո ես այն վահյազդա-
տային և այն մարդկանց, որոնք նրա առաջին մերձավորներն
էին Հովադայշայա անունով քաղաք կա Փարսում, այնտեղ
նրանց ցից հանեցի:

§ 44

Դարեհ թագավորն ասում է.— Այս է իմ կատարածը
Փարսում:

§ 45

Դարեհ թագավորն ասում է.— Այն վահյազդատան, որը
իրեն Բարդիյա էր կոչում մի բանակ ուղարկեց Արախոզիս-
փարսեցի իմ ծառայի, Արախոզիայի սատրապի՝ Վիվանա-
յի դեմ և մի մարդ նրա (բանակի) վրա գլխավոր կարգեց և
նրանց այսպես ասաց. «Գնացեք ջարդեք Վիվանային և այն
բանակը, որը Դարեհին է թագավոր ճանաչում»: Ապա վահ-
յազդատայի ուղարկած բանակը դուրս ելավ Վիվանայի դեմ
ճակատամարտի:

Կապիշականիշ կոչվող ամրոց կա. ճակատամարտը տե-
ղի ունեցավ այնտեղ. Ահրամազդն ինձ օգնեց. Ահրամազդի
շնորհիվ իմ բանակը այն ապստամբ բանակից բավական
մարդ սպանեց: Անամակա ամսի 13-ն էր², երբ ճակատա-
մարտը տեղի ունեցավ:

¹ 16 հուլիսի 521 մ. թ. ա.:

² 29 գեկտեմբերի 521 մ. թ. ա.:

§ 46

Դարեհ թագավորն ասում է.— Նորից ապստամբները հավաքվեցին և Վիվանայի դեմ ճակատամարտի դուրս ելան։ Գանդուտավա անունով գավառ կա. այնտեղ ճակատամարտ տվեցին։ Ահրամազդն ինձ օգնեց։ Ահրամազդի շնորհիվ իմ բանակը այն ապստամբ բանակից բավական (մարդ) սպանեց։ Վիյախնա ամսի 7-ն էր¹, երբ ճակատամարտը տեղի ունեցավ։

§ 47

Դարեհ թագավորն ասում է.— Հետո այն մարդը, որը այն բանակի գլխավորն էր, որին Վահյազդատան ուղարկել էր Վիվանայի դեմ, սակավաթիվ հեծյալներով փախավ։ Արշադա անունով ամրոց կա Արախոզիայում գնաց այնտեղ։ Այն ժամանակ Վիվանան բանակով նրա ետևից գնաց։ Այնտեղ բռնեց նրան և նրա ամենամեծավորներին (գլխավոր մեծավորներին), (և) սպանեց։

§ 48

Դարեհ թագավորն ասում է.— Այնուհետև երկիրը իմը դարձավ։ Այս է իմ կատարածը Արախոզիայում։

§ 49

Դարեհ թագավորն ասում է.— Այն ժամանակ, երբ ես գտնվում էի Փարսում և Մեդիայում բաբելոնացիները երկրորդ անգամ ապստամբեցին իմ դեմ։ Մի մարդ Արխա անունով, հայ Հաղիտայի որդին Բաբելոնում ապստամբեց։ Բաբելոնիայի մեջ Դուբալա անունով մի վայր կա. այնտեղ ապրստամբեց։ Նա ժողովրդին այսպես էր խաբում. «Ես նաբուլուդրաչարան եմ նաբունաիտայի որդին»։ Ապա բաբելոնացիները ապստամբեցին իմ դեմ (և) անցան Արխայի կող-

¹ 21 փետրվարի 521 մ. թ. ա.։

մը: նա գրավեց Բաբելոնը. նա Բաբելոնում թագավոր դարձավ:

§ 50

Դարեհ թագավորն ասում է.— Այնուհետև ես Բաբելոն յուղարկեցի մի բանակ, որին հրամանտար կարգեցի Վինդաֆարնա անունով մի փարսեցի, իմ ծառային (հպատակին): Այսպես նրանց պատվիրեցի. «Գնացե՛ք ջախջախեցե՛ք բաբելոնի բանակը, որը ինձ չի ճանաչում»: Հետո Վինդաֆարնան բանակով գնաց Բաբելոնի: Ահրամազդն ինձ օգնեց. Ահրամազդի շնորհիվ Վինդաֆարնան ջարդեց բաբելոնացիներին և (ներանց) գերի վերցրեց: Մարգաջանն ամսի 22-ն էր¹, երբ նա գերի վերցրեց այն Արխային, որը իրեն նաբուկոդրաշարա էր կոչում և այն մարդկանց, որոնք նրա մերձավորագույն համախոհներն էին²: Այնուհետև ես հրամայեցի (որպեսզի) այն Արխային և նրա մերձավորագույն համախոհներին Բաբելոնի մեջ ցից հանեն:

ՁՈՐՐՈՐԴ ԱՅՈՒՆԱԿ

§ 51

Դարեհ թագավորն ասում է.— Այս է իմ կատարածը Բաբելոնում:

§ 52

Դարեհ թագավորն ասում է.— Շնորհիվ Ահրամազդի այս է իմ կատարածը նույն տարում³: Թագավոր դառնալուց հետո ես մղել եմ 19 ճակատամարտ: Ահրամազդի շնորհիվ ես նրանց պարտության մատնեցի և 9 թագավոր գերի վերցրեցի.

Մեկը Գաուդատա անունով մոգ էր, նա ստեղծում այսպես ասաց. «Ես Բարդիյան եմ, Կյուրոսի որդին» նա Փարսը ապրստամբեցրեց:

¹ 27 նոյեմբերի 521 մ. թ. ա.:

² Դավակիցներ:

³ Մեկ տարվա ընթացքում:

Մեկը՝ Աթրինա անունով, հուզեցատանից էր, նա ստեղծով աշխատեց ասաց. «Ես հուզեցատանի թագավորն եմ»: Նա հուզեցատանը ապստամբեցրեց:

Մեկը՝ Նադինտաբիր անունով, Բաբելոնացի. նա ստեղծով աշխատեց ասաց. «Ես Նաբոկոդոնոսի թագավորն եմ Նաբոնահիտայի որդին»: Նա Բաբելոնը ապստամբեցրեց:

Մեկը՝ Մարտիյա անունով, փարսեցի. նա ստեղծով աշխատեց ասաց. «Ես Իմանիշն եմ հուզեցատանի թագավորը»: Նա հուզեցատանը ապստամբեցրեց:

Մեկը՝ Ֆրավարտիշ անունով, Մեդացի. նա ստեղծով աշխատեց ասաց. «Ես Խշաթրիտան եմ Հուվախշաթրիայի սերունդից»: Նա Մեդիան ապստամբեցրեց:

Մեկը՝ Զիսսանթախմա անունով, Ասագարթցի. նա ստեղծով աշխատեց ասաց. «Ես Ասագարթիայի թագավորն եմ. Հուվախշաթրայի տոհմից»: Նա Ասագարթիան ապստամբեցրեց:

Մեկը՝ Ֆրադա անունով, Մարգիանցի. նա ստեղծով աշխատեց ասաց. «Ես Մարգիանայի թագավորն եմ». Նա Մարգիան ապստամբեցրեց:

Մեկը՝ Վահյազգատա անունով, փարսեցի նա ստեղծով աշխատեց ասաց. «Ես Բարդիսյան եմ Կյուրոսի որդին». նա Փարսը ապստամբեցրեց:

Մեկը՝ Արխա անունով, հայ. նա ստեղծով աշխատեց ասաց. «Ես Նաբոկոդոնոսի թագավորն եմ Նաբոնահիտայի որդին» նա Բաբելոնը ապստամբեցրեց:

§ 53

Դարեհ թագավորն ասում է.— Այս 9 թագավորներին ես դերեցի այն ճակատամարտերում:

§ 54

Դարեհ թագավորն ասում է.— Այն գավառները, որոնք ապստամբեցին՝ սուտը նրանց ապստամբ դարձրեց, որովհետեւ նրանք (խռովարարները, ինքնակոչները) խաբում էին ժողովրդին: Ապա Ահրամազդը նրանց ինձ հանձնեց. ինչպես իմ կամքն էր նրանց հետ աշխատեց էլ վարվեցի:

§ 55

Դարեհ թագավորն ասում է.— Դու որ առաջիկայում թագավոր լինես, քեզ ստից լավ պաշտպանիր: Այն մարդուն, որը ստախոս լինի, նրան խիստ պատժիր. նթե այսպես մտածես իմ երկիրը անվնաս կկենա:

§ 56

Դարեհ թագավորն ասում է.— Այս է իմ կատարածը, Ահրամազդի շնորհիվ, մեկ տարվա ընթացքում: Դու որ հետագայում կարդաս այս արձանագրությունը հավատա իմ կատարածին, այն սուտ չկարծես:

§ 57

Դարեհ թագավորն ասում է.— Ահրամազդը վկա, որ այս ճշմարտություն է, սուտ չէ, որ իմ կողմից կատարվել է մեկ տարվա ընթացքում:

§ 58

Դարեհ թագավորն ասում է.— Շնորհիվ Ահրամազդի ետ դեռ շատ գործեր եմ կատարել, որոնք գրված չեն այս արձանագրության մեջ: Այն պատճառով չեն գրվել՝ չլինի թե այն ով հետագայում այս արձանագրությունը կարդա նրան իմ կատարածը շատ թվա, որ նա չհավատա (և) այն սուտ կարծի:

§ 59

Դարեհ թագավորն ասում է.— Մինչև այժմ եղած նախկին թագավորները չունեն կատարած այնքան, ինչքան Ահրամազդի շնորհիվ կատարվել է իմ կողմից միայն մեկ տարվա ընթացքում:

§ 60

Դարեհ թագավորն ասում է.— Այժմ դու կհավատաս իմ կատարածին, ուստի մի թաքցնի: Եթե այս հրովարտակը չթաքցնես (և) ժողովրդին հաղորդես, Ահրամազդը քեզ բարեկամ կլինի և քո սերունդը կբազմապատկվի և կապրես երկար:

§ 61

Դարեհ թագավորն ասում է.— Եթե այս հրովարտակը թաքցնես և ժողովրդին չհաղորդես, թող Ահրամազդը քեզ սպանի և թող քեզ սերունդ չլինի:

§ 62

Դարեհ թագավորն ասում է.— Այս է իմ կատարածը միայն մեկ տարվա ընթացքում: Կատարեցի Ահրամազդի շնորհիվ: Ահրամազդն ինձ օգնեց և մյուս աստվածները որ կան:

§ 63

Դարեհ թագավորն ասում է.— Այն բանի համար Ահրամազդն ինձ օգնեց և այլ աստվածներ որ կան, որովհետև ոչ չար էի, ոչ ստախոս էի, ոչ կեղեքիչ էի, ոչ ես, ոչ իմ տոհմը: Ոչ ունեորին, ոչ անկարողին չեմ կեղեքել: Այն մարդը, որ իմ թագավորական գերդաստանի հետ համագործակցեց նրան լավ շահեցի, այն որ մեղավոր էր նրան խիստ պատժեցի:

§ 64

Դարեհ թագավորն ասում է.— Դու, որ հետագայում թագավոր լինես այն մարդուն, որը ստախոս լինի և այն ով բռնակալ լինի, նրան բարեկամ մի լինի և դաժանորեն պատժիր:

§ 65

Դարեհ թագավորն ասում է.— Դու, որ հետադաշում այս արձանագրությունը, որ ես գրել եմ և այս պատկերները տեսնես չլինի թե փշացնես, ինչքան կարող ես պահպանիր:

§ 66

Դարեհ թագավորն ասում է.— Եթե այս արձանագրությունը և այս պատկերները տեսնես և չփշացնես և որքան կարողություն ունես այն չպահպանես Ահրամազդը քեզ կպատժի, քեզ սերունդ չի լինի, և այն ինչ կատարես Ահրամազդն այն կնսեմացնի:

§ 68

Դարեհ թագավորն ասում է.— Սրանք են այն մարդիկ, որոնք այնտեղ էին, երբ ես Գառմատա մոդին, որը իրեն Բարդիյա էր կոչում սպանեցի: Այն ժամանակ այս մարդիկ համագործակցեցին ինձ. Վինդաֆարնան Վայասպարայի որդին, փարսեցի. Ուտանան Թուխրիի որդին, փարսեցի, Գառաբարովան Մարդունիայի որդին, փարսեցի. Վիդարնան Բագաբուդիայի որդին, փարսեցի, Բագաբուխշան Դադուհայի որդին փարսեցի, Արդումանիշ Վահուկայի որդին, փարսեցի:

§ 69

Դարեհ թագավորն ասում է.— Դու, որ հետադաշում թագավոր լինես պաշտպանիր այս մարդկանց գերդաստանը:

§ 70

Դարեհ թագավորն ասում է.— Ահրամազդի շնորհիվ այս արձանագրությունը գրեցի այլ ոճով... որ նախկինում չի եղել:

... 1 ապա այս արձա-
նագրութիւնը ինձ համար...

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՍՅՈՒՆԱԿ

§ 71

Դարեհ թագավորն ասում է.— Այս է իմ կատարածը 4-րդ և 5-րդ տարում այն բանից հետո, երբ ես թագավոր դարձա: Խուզեստան անունով գավառ կա, իմ դեմ անպատամբեց: անունով մի մարդ, Խուզի (խուզեստանցի) նրանք գլխավոր կարգեցին: Ապա ես Խուզեստան ուղարկեցի բանակը. Գաուբարովն անունով, փարսեցի, իմ ծառային նրանց վրա գլխավոր կարգեցի: Ապա Գաուբարովան բանակով շարժվեց Խուզեստան և խուզեստանցիներին դեմ ճակատամարտ տվեց. նա ջախջախեց խուզեստանցիներին և գերի վերցրեց այն մարդուն, որը նրանց գերագույնն էր և ինձ մոտ բերեց. և ես նրան սպանեցի. հետո գավառը դարձավ իմը:

§ 72

Դարեհ թագավորն ասում է.—
Ահրամազդին պաշտեցի, Ահրամազդի շնորհիվ ինչպես իմ կամքն էր, նրանց հետ այնպես վարվեցի:

§ 73

Դարեհ թագավորն ասում է.— Ով Ահրամազդին կպաշտի մինչև որ.

§ 74

Դարեհ թագավորն ասում է.— Բանակով արշավեցի Սը-կյութիա ծովի այն կողմը, որ սրանկյուն

¹ Արձանագրութեան հետագա տողերը խիստ աղճատված են:

գլխարկ են դնում սկյութացիներին
ջարդեցի, մի մասին էլ գերի վերցրի.
Սկունիուա անունով նրանց գերագույնին բռնեցին և ինձ մոտ
բերեցին: Ուրիշ մեկին, ինչպես իմ կամքն էր գերագույն կար-
գեցի: Ապա երկիրը իմը դարձավ:

§ 75

Դարեհ թագավորն ասում է.— Հետո Ահրամազդը
Ահրամազդին պաշտեցի.... Ահրամազդի շնորհիվ ինչպես իմ
կամքն էր այնպես վարվեցի:

§ 76

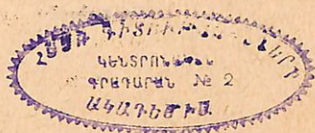
Դարեհ թագավորն ասում է.— Ով Ահրամազդին պաշտի
. նրա գերդաստանը

ԱՇԽԱՐՀԱՊԻԱ ԿԱՆ ԱՆՎԱՆՈՒՄՆԵՐԻ ՑԱՆԵ

Ասուրբեստան	Մակա
Աստղագրթ	Մարգիտանա
Արարիա	Մարուշ
Արախոզիա	Մեդիա
Արակադրիշ	Մուզրա
Արբել	
Արմինա	Յուտիյա
Արշադա	Նիսայա
Առատիարա	
	Պատիզրաբանա
Բաբելոն	Պարթևատան
Բակարիա	
	Ռագա
Գանդարա	Ռախա
Գանդուտավա	
	Սաթագուշ
Դուբալա	Սելեյավատիշ
	Սկյութա
Զագանա	Սոդդիա
Զրանկա	Սպարդա
Զուգա	
	Վարկանա
Թարաւա	Վիշապուտագատիշ
Իզարա	Տիգրա
Խորեզմ	Ույամա
Խուզգեստան	Ուֆրատուվա
Կապադոկիա	Փարսա
Կապիշակտիշ	Փարս
Կոմպարա	Փայիշիահուվարգիտ
Կուսդուրուշ	Փիշիյավադա
Հապմաթանա	Բուզանեկա
Հաբուրավա	
Հուսաստան	
Հուվարդուշայա	

ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

Աթրինա	Հալիտա
Աինիրա	Հուլիա խաթրիա
Ահրամազդ	Մարգրենիյա
Արդուամանիշ	Մարտիյա
Արխա	
Արյարամեն	Նաբուկոդոնոսոր
Արշամ	Նաբունահիտա
Արտավազդիյա	Նադինտաբեր
Աքեմեն	
Աքեմենյան	Սկունիսուա
Բագարիգնա	Չինչիխրա
Բագաբուխշա	Չիշիիշ
Բարդիյա	Չիսսան թաթա
Գաուրարուվա	Վաստապա
Գաուդատա	Վահյադդատա
	Վահուկա
Դադարշիշ	Վառուդիսա
Դադունիյա	Վիդարնա
Դարեն	Վինդաֆարնա
Թաթապապա	Վիվանա
Թուխրի	Վշտապա
Իմանիշ	Ուսպադարամա
Իշաթրիտա	Ուտանա
Կամբիս	Ֆրադա
Կյուբոս	Ֆրավարտիշ

ԻՐԱՆԱԿԱՆ ԱՄՍԱՆՈՒՆՆԵՐ

Ադուկանիշ

Թաիզարշիշ

Աթրիադիա

Թարուվահարա

Անամակա

Թուրուվահարա

Ասսիյադիյա

Մարդաջանա

Բադալադիշ

Վիյախնա

Գարմապլադա

ԴԱՐԵՆ՝ ՎԵՏԱՍՍՊԻ ԲԻՍԵՔՈՒՆՅԱՆ
ԱՐԶԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հրատ. խմբագիր՝ Օ. Պ. Համբարձումյան
Տեխնիկական խմբագիր՝ Հ. Ա. Հովասափյան
Վեբստուգող սրբագրիչ՝ Լ. Մ. Բաղայան

ՎՅ 08514

Պատվեր 96

Տպաքանակ 600

Հանձնված է արտադրության 1/II 1964 թ.:

Ստորագրված է տպագրության 5/III 1964 թ.:

Թուղթ՝ $84 \times 108^{1/32}$: Տպագր. 2=1,65 պայմ. մամուլ:

Հաշվ.-հրատ. 1,2 մամուլ:

Գինը՝ 3 Կ.:

Երևանի տեխնիկական համալսարանի հրատարակչության տպարան:
Երևան, Աբովյան փող. № 104:

ԳԱՆ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

220033239

974/2 3.

